

DOĞACAN BAŞARAN, İRAN DIŞ POLİTİKASINDA İMPARATORLUK VİZYONU: PERS YAYILMACILIĞI, ASTANA YAYINLARI, ANKARA 2022, 305 S.*

Doğacan Başaran, Emperorship Vision on the Iran Foreign Policy: Persian Expansionism, Astana Publishing, Ankara 2022, 305 pgs.

Cemal Ege ÖZKAN**

Doğacan Başaran tarafından kaleme alınan “İran Dış Politikasında İmparatorluk Vizyonu: Pers Yayılmacılığı” adlı kitap, 305 sayfadan oluşmaktadır. İran gerek geçmişte gerekse de günümüzde küresel güçler için büyük önem arz etmiştir. Bu durumda İran’ın jeopolitik ehemmiyeti son derece büyük rol oynamıştır. İran, dünyanın kalpgâhında; yani merkezinde yer almakta ve bu bağlamda Orta Asya, Ortadoğu ve Kafkasya coğrafyalarında kritik bir ülke konumundadır.

Nitekim İran, 19. yüzyılda Britanya İmparatorluğu ile Çarlık Rusya’sı arasındaki “Büyük Oyun”un gerçekleştiği merkez coğrafyalardan biri olmuştur. Avrasya jeopolitiğinin önemli aktörlerinden biri olan İran, günümüzde devam eden “İkinci Büyük Oyun”un da merkezinde yer almaktadır. Dolayısıyla tüm bunlar, İran’ın tarihsel süreçteki jeopolitik önemini göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

---

* **Geliş Tarihi:** 23.11.2021 **Kabul Tarihi:** 12.12.2022

** Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, e-posta: ceozkan@ankara.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9124-4227.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Astana Yayınları tarafından basılan kitap dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde “Kuramsal Çerçeve ve İran’ın Dış Politika Yönelimlerini Şekillendiren Unsurlar” incelenmiştir. Bu bağlamda Başaran, İran İslam Cumhuriyeti’nin dış politikasının şekillenmesinde mühim bir yere sahip olan “kimlik algılayışı” ve “imparatorluk vizyonu” kavramlarına vurgu yapmaktadır. Yazar, Fars kimliğinin ve Şiiliğin Tahran’ın dış politikasının oluşumundaki rolü üzerine incelemelerde bulunmuştur. Başaran, Şiiliğin İran’ın dış politikasındaki önemli unsurlardan biri olduğunu kabul etmekle birlikte Tahran’ın söz konusu siyasetinin salt mezhep temelli gelişmediği tespitinde bulunmuştur.

Bu bağlamda Tahran’ın Ortadoğu ve Afrika gibi bölgelerde Şiilik vesilesiyle nüfuzunu arttırdığına, Orta Asya ve Güney Asya’da yer alan Tacikistan ve Afganistan gibi ülkelere karşı ise Fars kimliği vasıtasıyla etki alanını arttırdığına dikkat çekmiştir. Dahası Başaran, İran’ın kimliğini milliyetçilik ve Şiiliğin sentezini barındıran etno-sembolist bir yaklaşımla meydana getirdiğini belirtmiş ve Zerdüştlüğün de önemine vurgu yapmıştır. Dolayısıyla kimlik unsurunun Tahran’ın dış politikasının oluşumunda mühim bir yer tuttuğunu ifade edilebilir. Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda, İran’ın dış politikasının realist ve pragmatik bir çerçevede yürütüldüğü ileri sürülebilir. Son olarak yazar, bahse konu olan bölümde yumuşak ve sert güç kavramlarının İran dış politikasında nasıl bir yer tuttuğunu da örneklerle incelemiştir.

Mevzubahis eserin ikinci bölümünde “İran’ın İmparatorluk Vizyonunun Birincil İlgi Alanları: Ortadoğu ve Afrika” ele alınmıştır. Bu doğrultuda İran’ın Ortadoğu politikasında Şii yayılcılığı unsuruna dikkat çekilerek bu unsurun Tahran’ın dış politikasındaki özgül ağırlığı incelenmiştir. Bunun yanı sıra İran’ın Lübnan, Irak, Suriye, Yemen, Bahreyn ve Suudi Arabistan gibi diğer bölge ülkeleriyle olan münasebetleri irdelenmiştir. Tahran

DOĞACAN BAŞARAN, İRAN DIŞ POLİTİKASINDA İMPARATORLUK VİZYONU: PERS YAYILMACILIĞI, ASTANA YAYINLARI, ANKARA 2022, 305 S.

yönetiminin Filistin Sorunu'na olan yaklaşımı incelenmiş ve söz konusu sorun karşısında İran'ın ne tür argümanlar kullandığı ortaya çıkarılmıştır. Öte yandan İran'ın Afrika politikası bağlamında Doğu, Batı, Kuzey ve Güney Afrika'yla olan ilişkileri ayrıntılı bir biçimde anlatılmıştır. Tahran'ın Afrika politikası incelenirken; mevzubahis politika jeopolitik rekabet bağlamında ele alınmıştır.

Eserin üçüncü bölümünde "İran'ın İmparatorluk Vizyonunun İkincil İlgil Alanları: Güney Kafkasya, Orta Asya, Güney Asya ve Balkanlar" başlığı yer almaktadır. Güney Kafkasya anlatılırken, dikkat çeken unsur bu bölgenin Fars dünyasına açılan kapı olduğudur. Tahran yönetiminin Dağlık Karabağ sorununa yaklaşımı incelenirken, Şii itikadına sahip komşusu Azerbaycan'a yönelik politikasında pragmatik bir tutum sergilediğini ve söz konusu sorun karşısında Hristiyan Ermenistan'a yakın bir siyaset izlediğine vurgu yapılmıştır.

Bahse konu durum ise İran'ın tamamıyla mezhep temelli bir siyaset izlemediğinin delillerinden biri olarak sunulmuştur. İran'ın Orta Asya, Güney Asya ve Balkanlar temelinde nasıl bir siyaset geliştirdiği ve bu politikaları gerçekleştirirken sert ve yumuşak güç kavramlarını hangi doğrultuda uyguladığı anlatılmıştır. İran-Orta Asya ilişkileri anlatılırken dikkat çeken hususlardan bir tanesi Tacikistan'la olan ilişkileridir. Tahran'ın Duşanbe'yle olan münasebetleri "Fars Dünyası'nın Anahtarı" bağlamında değerlendirilmiştir. Diğer taraftan İran'ın Güney Asya politikasında Afganistan'ın önemi vurgulanırken, Kabil'in İran'ın "Fars Dünyası Vizyonunun Güney Asya'daki Hedefi" olduğuna dikkat çekilmiştir.

Son olarak eserin dördüncü bölümünde ise "İran'ın İmparatorluk Vizyonunun Üçüncül İlgil Alanları: Doğu'ya Bakış Doktrini, Batı Dünyası ve Latin Amerika" irdelenmiştir. Doğu'ya Bakış Doktrininde Çin'e özel önem atfedilmiştir. Tahran yönetiminin başta Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Batı'nın yaptırımlarının hasarını hafifletmek için Çin'e yöneldiği belirtilmiştir. Bu durumda Pekin'in Washington'ın hegemonyasına mühim

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

bir meydan okuma gerçekleştirilmesinin rolü üzerinde durulmuştur. Bunların yanı sıra İran'ın Batı Dünyası siyaseti de incelenmiş ve nihayetinde Tahran'ın Latin Amerika politikasını hangi argümanlardan faydalandığına dikkat çekilmiştir. Bu bağlamda İran'ın Latin Amerika ülkelerinde Şiiliği yaymaya yönelik faaliyetlerine vurgu yapılmıştır.

Bahsi geçen eser, literatüre büyük katkı sağlamaktadır. Çünkü bu eser, İran'ın dış politikasını tarihsel süreklilik ve uygarlık mirası kapsamında inceleyen eserlerden biri olarak ön plana çıkmaktadır. Ayrıca eser, İran'ın dış politikasını teorik bir yaklaşımla inceleyerek alanındaki muadillerinden de ayrılmaktadır.

Her ne kadar 1980 senesinde gerçekleşen İran Devrimi'yle Tahran'ın dış politikasında dini eğilimler ön plana çıksa da yazar, İran'ın tarihsel ve imparatorluk hafızasını da koruduğuna dikkat çekerek gerçekçi ve akılcı bir ulus devlet refleksiyle hareket ettiğini öne sürmektedir. Bir diğer deyişle İran, gerektiği zaman dış politikasındaki dini vurguları geri plana alabilmektedir.

Sonuç olarak bu kitapta dünya jeopolitiğinde önemli ülkelere biri olan ve sıklıkla dünya gündeminde mühim bir yer tutan İran'ın dış politika ilişkileri irdelenmiştir. Ayrıca Tahran'ın söz konusu politikası incelenirken farklı bir yaklaşım ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu eser, literatürdeki diğer çalışmalardan, özellikle İran'ın imparatorluk mirası ve vizyonu perspektifinde hareket ederek dış politikasını oluşturduğunu öne sürmesi açısından ayrılmaktadır. Böylece ülkenin tarihsel mirasının İran'ın günümüzdeki politikasına nasıl etkilediği gün ışığına çıkarılmıştır. Dolayısıyla bahsi geçen eser, literatürde önemli bir boşluğun doldurulmasına hizmet etmektedir. Bu nedenle çalışmanın İran'ın dış politikasında hangi argümanları kullandığını ve söz konusu politikanın nasıl şekillendiğini anlamak isteyen herkesin başvurmak isteyeceği bir kaynak olduğu söylenebilir.